

AKTEPÎ

(bk. ABDURRAHMAN AKTEPE).

ÂL-i AHMED, Seyyid Celâl
(سید جلال آل احمد)Seyyid Celâlüddîn Sâdât Âl-i Ahmed
(1923-1969)**İranlı hikâye yazarı,
düşünür ve eleştirmen.**

Tahran'da doğdu. Babası Seyyid Ahmed Hüseyinî-yi Tâlekânî ile amcası Âyetullah Mahmûd-i Tâlekânî zamanın önde gelen din âlimlerindendi. Ailesi İran'ın kuzeyindeki Mâzenderân bölgesinde Tâlekân şehrinin Ovrâzân köyündendir. Âl-i Ahmed ilk öğrenimini tamamladıktan sonra babası devlet okullarında okumasını istemediğinden bir süre saatçilik ve elektrikçilik gibi işlerde çalıştı. Ancak kimseye haber vermeden Tahran Dârülfünununda gece derslerine devam ederek liseyi bitirince babası onu dinî eğitim alması için 1943'te Necef'te bulunan ağabeyi Seyyid Muhammed Takî'nin yanına gönderdi. Ancak asıl amacı Beyrut'a gidip eğitimini tamamlamak olan Âl-i Ahmed bu düşüncesini gerçekleştirilmeden Tahran'a geri döndü. Din eğitimi almaktan vazgeçmesi ve dindarlıktan her geçen gün biraz daha uzaklaşması babası ve ağabeyi ile arasının açılmasına yol açtı. Lise son sınıfta iken birkaç arkadaşıyla birlikte eğitim ve kültür faaliyetleri için Encümen-i Islâh adında bir dernek kurdu. Muhsin el-Emîn'in Hz. Hüseyin'in yas töreniyle ilgili yanlış uygulamaları eleştirdiği *et-Tenzih li-â'mâli's-Şebih* adlı risâlesini Farsça'ya çevirerek (*Azâdârthâ-yi Nâ-meşrû*) bu derneğin yayınları arasında neşretti (1943). II. Dünya Savaşı'nın bütün hızıyla sürdüğü 1944 yılında İran'da gelişen Marksist akımlardan etkilenip Halk Partisi'ne (Hizb-i Tûde) girdi. Diyalektik materyalist düşüncenin peşinden giderek geleneksel dinî hayattan tamamen uzaklaştı.

1945'te *Sühân* dergisinde yayımlanan "Ziyâret" adlı ilk hikâyesiyle yazı hayatına başladı. Aynı yıl yayımladığı on kısa hikâyeden oluşan *Dîd ü Bâzdîd* adlı kitabı, bir anlamda Âl-i Ahmed'in dinî hayattan ve aile çevresinden tamamen kopuşunun bir göstergesidir. Bu esnada çağdaş İran hikâyeciliğinin en büyük isimlerinden Sâdık Hidâyet ile tanıştı. Halk Partisi ve İşçi Birliği'nin (İttihâdiyye-yi Kârgerân) bürosunu açmak üzere Abadan şehrine gitti.

1946'da çağdaş İran şiirinin kurucusu sayılan Nîmâ Yûşic ile tanıştı. Bir süre Şu'lever Matbaası'nın ve Halk Partisi'ne bağlı öğrencilerin yayın organı olan haftalık *Beşer* gazetesinin müdürlüğünü yaptı. Bu sıralarda Halk Partisi'nin resmî yayın organı *Merdom* dergisini çıkarmakla görevlendirildi. Partiden ayrılıncaya kadar bu derginin on sekiz sayısını çıkardı. Aynı yıl Tahran Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yüksek Öğretmen Okulu'ndan mezun olduktan sonra Fars dili ve edebiyatı alanında doktora yapmaya başladıysa da çeşitli sebeplerle çalışmasını yarıda bıraktı. Bu tarihten itibaren Tahran'daki çeşitli okullarda uzun süre öğretmenlik yaptı. Bu deneyimi sayesinde çeşitli makale ve hikâyelerinde İran'daki eğitim sisteminin çarpıklıklarını dile getirdi.

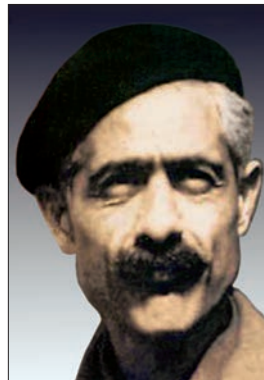
Halk Partisi'nin içinde hızla yükselen Âl-i Ahmed kısa zamanda partinin önemli ve etkili isimlerinden biri oldu. Ancak partinin İran'ın iç meselelerinden uzak, sırf Sovyetler Birliği'nin güdümünde ve Stalinci görüşler doğrultusunda hareket ettiğini düşünen on beş arkadaşıyla birlikte 1947'de partiden ayrıldı. Yakın çalışma arkadaşlarından Halîl-i Melikî'nin önderliğinde İran Sosyalist Halk Partisi'nin (Hizb-i Sosyalist-i Tûde-yi Îrân) kuruluş çalışmalarında yer aldıysa da basında çıkan suçlamalar yüzünden partinin varlığı kısa sürdü. 1947-1950 yılları arasında siyasetten uzaklaşıp çeviri işleriyle uğraştı. 1949'da çağdaş İran edebiyatının ünlü kadın hikâye ve roman yazarlarından Simîn-i Dânişver ile evlendi.

Dönemin başbakanı Muhammed Mussaddık'ın İran petrolünün millileştirilmesi konusundaki faaliyetlerine destek vermek için yeniden siyasete döndü. 1950'de Halîl-i Melikî ile Muzaffer-i Bekâyi'nin kurduğu İran Emekçileri Partisi'nde (Hizb-i Zahmet-keşân-i Îrân) çalışmalara başladı; bu partinin yayın organı olan *Şâhid*

gazetesini çıkardı. Ancak Melikî ile Bekâyi anlaşmazlığa düşerek ayrılınca Âl-i Ahmed 1952'de Halîl-i Melikî'nin liderliğinde kurulan Üçüncü Güç Teşkilâtı (Sâzmân-i Nîrû-yi Sevjom) adlı yeni bir partinin içinde yer aldı ve bu hareketin yayın organı olan *Neberd-i Zindegî* adlı dergiyi çıkarmaya başladı. Yakın arkadaşlarından Nâsır-ı Vukûfî'nin haksız yere partiden ihraç edilmesini bahane ederek 1953'te bu partiden de ayrıldı. Mussaddık hükümetini ve Ulusal Cephe'yi savunduğu için darbeden sonra 1953'te kısa bir süre hapis yattı; daha sonra Bâkır-ı Kumeylî ile birlikte Revâk Yayınevi'ni kurdu. İran'ın gözden ırak bölgelerinde yaptığı başarılı antropolojik araştırmaları yayımlandıktan sonra, 1955'te Tahran Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne bağlı Toplumsal Araştırmalar Merkezi tarafından bu konuda kendisine yapılan proje tekliflerini kabul etti. Fakat kısa bir süre sonra çalıştığı akademisyen grupla kendi düşünceleri arasındaki farklılıklar yüzünden projeden ayrıldı. 1957'de eşiyile birlikte Avrupa seyahatine çıktıktan bir yıl sonra yine antropolojik araştırmalar yapmak üzere Hûzistan bölgesine gitti. 1960'ta *İlm ü Zindegî* dergisinin müdürlüğünü yaptı. 1962'de eşiyile birlikte *Keyhân-i Mâh* adında bir dergi çıkardıysa da ancak iki sayı yayımlayabildi.

Son yıllarında dindarca bir hayat sürmeye başlayan Âl-i Ahmed 1964'te hac vazifesini yerine getirdi. Yedinci Uluslararası Antropologlar Kongresi'ne katılmak üzere Sovyetler Birliği'ne ve 1965'te Harvard Üniversitesi'nin davetlisi olarak Amerika Birleşik Devletleri'ne gitti. İran içinde de ilmî konferanslara katıldı. 1968'de sansürle mücadele ve yazarların telif haklarını korumak için kurulan İran Yazarlar Birliği'nin (Kânûn-i Nivîsendegân-i Îrân) kuruluş çalışmalarında yer aldı. 8 Eylül 1969 tarihinde Gilân'ın Esâlim nahiyesinde vefat etti ve Tahran'da defnedildi.

Âl-i Ahmed'in hikâyelerinde gelenek-modernizm çatışması, kendi içinde yaşadığı çatışmaların eserlerine yansımaları olup dindarlık, sosyalizm, varoluşçuluk, milliyetçilik gibi düşünce akımlarını denedikten sonra 1960'lı yıllarda tekrar dine, geleneklere ve millî değerlere dönüşü bu iç serüvenini bütün çıplaklığıyla göz önüne sermektedir. Aynı dönemde kaleme aldığı *Garbzedegî* adlı denemesinde Batıcılığı eleştirmiştir. Hikâyelerinde göze çarpan bir diğer önemli husus, kurguladığı olayları ve kişileri natüralist ve romantik tasvirlerle anlatmak yerine olayların toplumsal

Seyyid Celâl
Âl-i Ahmed

nedenlerine inerek toplumcu gerçekçi bir üslûpla anlatmış olmasıdır.

Eserleri. a) **Hikâye ve Romanları.** 1. *Ziyâret*. İlk öyküsü olup 1945'te *Sûhân* dergisinde yayımlanmıştır. 2. *Did ü Bâz-did* (Tahran 1324 hş./1945). Kitapta yer alan on iki hikâyenin çoğunda dinî hayat, hurafeler, halkın bilgisizliği ve toplumsal yozlaşma eleştirilir. 3. *Ez Rencî ki Mîberîm* (Tahran 1326 hş./1947). İçerdiği yedi hikâyede daha çok yönetimin işçilerle emekçiler ve siyasî faaliyet gösterenler üzerindeki baskılarını dile getirir. 4. *Se Târ* (Tahran 1327 hş./1948). On üç hikâyeden oluşur. 5. *Zen-i Ziyâdi* (Tahran 1331 hş./1952). Dokuz hikâyeden meydana gelir. Bu iki eserinde müellif toplumun geri kalmış kesimlerindeki görgüsüzlüğü, bilgisizliği, bağınazlığı ve yoksulluğu ince ve alaycı bir dille anlatır. 6. *Sergüzeşt-i Kendûhâ* (Tahran 1333 hş./1954). Eserde İran'da petrolün millileştirildiği yıllarda cereyan eden olaylar bir kovanda yaşayan anıların diliyle tasvir edilir. 7. *Müdir-i Medrese* (Tahran 1337 hş./1958). Âl-i Ahmed'in en önemli ve en ünlü eseri olarak kabul edilen, gerçekçi bir üslûpla kaleme alınan bu uzun hikâyede, 1953'te zamanın başbakanı Muhammed Musaddık hükümetinin düşmesiyle yaşanan ihtilâlin ardından meydana gelen olaylar sırasında müdürlük yapan bir öğretmenin huzur arayışı ve umutsuzlukları anlatılır. Hikâye dil ve üslûp yönüyle sonraki yazarları oldukça etkilemiştir. 8. *Nûn ve'l-kalem* (Tahran 1340 hş./1961). Toplumsal konuların işlendiği ve 1950'li yıllarda solcuların İran'da uğradığı başarısızlığın anlatıldığı bir romandır. 9. *Nîrîn-i Zemîn* (Tahran 1346 hş./1967). İran edebiyatında ilk köy romanı sayılan bu eser *Müdir-i Medrese*'nin devamı niteliğinde olup bir köy öğretmenin hayatını, toprak reformları sırasında (1963) köylerde yaşanan değişimleri hikâye eder. 10. *Penc Dâstân* (Tahran 1350 hş./1971). Çocukluk döneminin hâtralarını anlattığı kısa hikâyeleri içerir. 11. *Sengi ber Gûrî* (Tahran 1360 hş./1981). Kitaptaki "Çeşni Ferhunde", "Goldestehâ ve Felek", "Hâherem ve Ankebût" Âl-i Ahmed'in en iyi hikâyeleri arasında kabul edilmektedir. b) **Gezi Kitapları:** *Hasî der Mîkât* (Tahran 1345 hş./1966); *Sefer be Vilâyet-i Azrâ'îl* (Tahran 1363 hş./1984); *Sefer be Rûs* (Tahran 1369 hş./1980). c) **Monografileri:** *Ovrâzân* (Tahran 1333 hş./1954); *Tât-nişînhâ-yi Bolûk-i Zehrâ* (Tahran 1337 hş./1958); *Hârk, Dürr-i Yetîm-i Hâlic-i Fârs* (Tahran 1349 hş./1966). d)

Denemeleri: *Heft Maqâle* (Tahran 1333 hş./1954); *Se Maqâle-yi Diger* (Tahran 1341 hş./1962); *Ġarbzedegî* (Tahran 1341 hş./1962); *Kâr-nâme-yi Se Sâle* (Tahran 1341 hş./1962); *Erzyâbi-yi Şitâb-zede* (Tahran 1342 hş./1963); *Yek Çâh u Dü Çâle ve Meşelen Şerh-i Ahvâlât* (Tahran 1356 hş./1977); *Der Hîdmet ve Hiyânet-i Rûşen-fikrân* (Tahran 1356 hş./1977). e) **Çevirileri:** Dostoyevski, *Ġumâr-bâz* (Tahran 1327 hş./1948); Albert Camus, *Bigâne* (Tahran 1328 hş./1949, Alî Asgar-ı Hubrezâde ile birlikte); Albert Camus, *Sû-i Te-fâhüm* (Tahran 1329 hş./1950); Jean Paul Sartre, *Desthâ-yi Âlûde* (Tahran 1331 hş./1952); André Gide, *Bâz-geşt-i Şûrevî* (Tahran 1333 hş./1954) ve *Mâyidehâ-yi Zemînî* (Tahran 1334 hş./1955, Pervîz-i Dâryûş ile birlikte); Ernest Junger, *Ubûr ez Haḡ* (Tahran 1346 hş./1967, Mahmûd-i Hûmen ile birlikte); Eugene Ionesco, *Kergededen* (Tahran 1345 hş./1966) ve *Teşnegî ve Goşnegî* (Tahran 1351 hş./1972, Minûchehr-i Hezârhânî ile birlikte). Âl-i Ahmed'in çok sayıda hikâyesi başta Rusça olmak üzere birçok dile çevrilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Seyyid Celâl Âl-i Ahmed, *Der Hîdmet ve Hiyânet-i Rûşenfikrân*, Tahran 1357, s. 232 vd.; a.mlf., *Yek Çâh ve Dü Çâle ve Meşelen Şerh-i Ahvâlât*, Tahran 1356, s. 47-54; Kasım Sâfi, *Ġalemrev-i Endîşe-yi Âl-i Ahmed*, Tahran 1364 hş., s. 81-93, 94-95; *Yâdmân-i Celâl Âl-i Ahmed* (haz. Ali Dehbâşi), Tahran 1367, s. 17-19; Hasan Âbidîni, *Ferheng-i Dâstânnevisân-i İran*, Tahran 1369, s. 26-28; a.mlf., *Şâd Sâl-i Dâstânnevisî der İran*, Tahran 1380 hş., I-II, 252-262, 301-311, 520-524; Fırîşte-yi Mevlevî, *Kitâbşinâsî-yi Dâstân-i Kûtâh-i İran ve Cihân*, Tahran 1371, s. 18-20; Gulâm Rızâ Pîrûz, *Kâvişî der Âşâr, Efkar ve Sebki-Nivîştâr-i Celâl Âl-i Ahmed*, Tahran 1372; Ali Mirsepassi, *Intellectual Discourse and the Politics of Modernization: Negotiating Modernity in Iran*, Cambridge 2003, s. 76, 77-78, 96, 97-114, 155; B. Hanson, "The 'Westoxication' of Iran: Depictions and Reactions of Behrangî, Al-e Ahmad and Shariati", *IJMES*, XV/1 (1983), s. 1-23; Ebû'l-Kâsim-i Râdfer, "Yâd-i Güzeştegân: Celâl Âl-i Ahmed der Yek Nigâh", *Edebiyyât-i Dâstânî*, sy. 47, Tahran 1377/1997, s. 77-86; Rızâ Gürcüzâde, "Kitâbşinâsî-yi Celâl Âl-i Ahmed", *Keyhân-i Ferhengî*, sy. 180, Tahran 1380/2001, s. 68-77; Derya Örs, "Celâl Âl-i Ahmed'in Hayatı Eserleri ve Edebî Üslûbu Üzerine Bir İnceleme", *Nûsha*, I/1, Ankara 2001, s. 46-54; M. Hüseyin Cemşidî, "Çalış-ı Ġarbgirâyî ve Bâzgeşt be Hîştan der Endîşe-yi Celâl Âl-i Ahmed", *Faşlnâme-yi Mütâle'ât-i Millî*, XII/2, Tahran 1390/2011, s. 57-82; G. J. J. de Vries, "Âl-i Ahmed, Sayyid Djalâl", *EP Suppl.* (İng.), s. 60-61.

DERYA ÖRS

ÂL-i SA'DÎ

(bk. SA'DÎ, Abdurrahman b. Nâsır).

ALÂEDDİN TUMENANGA

(ö. 1639)

Endonezya'nın Sulavesi adasında İslâmiyet'i ilk kabul eden Gova kralı.

1586'da Endonezya'nın doğusundaki Sulavesi adasının güneyinde kurulan Gova (Gowa) Krallığı'nın kraliyet merkezi Makassar'da (bugün Ujung Pandang) doğdu. Asıl adı I. Mangurangi Daeng Manrabbia olup İslâmiyet'i resmen kabul ettikten sonra Alâeddin adını almış ve Sultan Alâeddin olarak tanınmıştır. Babası Gova Kralı Karaeng Tunijallo, annesi Tallo Racası Karaeng Katangka'nın (Karaeng Matoaya) üvey kız kardeşi I. Daeng Niasseng'dir. Küçüklüğünde Gova'nın kardeş krallığı olan Tallo Racası Karaeng Katangka'nın himayesinde büyüdü ve onun yardımıyla tahttan indirilen büyük kardeşinin yerine 1593 yılında Gova kralı oldu. Müslümanlığı, Sultan Abdullah Ewelü'l-İslâm ismini alan Tallo'nun ilk müslüman hükümdarı Tallo Racası Karaeng Katangka ile beraber benimsedi. Bunların İslâm'ı ne zaman kabul ettikleri hususunda çeşitli tarihler verilirse de yaygın kabule göre bu tarih her iki kralın hayat hikâyeleriyle ilgili mahallî kaynaklarda da belirtilen 22 Eylül 1605'tir. Sözlü kaynaklara dayanan Gova İslâmlaşma rivayetine göre Sultan Alâeddin ile Sultan Abdullah'ın İslâmiyet'e girişinde, aslen Sumatra'nın Minangkabau bölgesinden olup Güney Sulavesi'de İslâm dininin yayılışını gerçekleştiren üç davetçiden biri olan Datok ri Bandang'ın (Abdul Makmur Kâtip Tunggal) etkisi vardır. Gova ve Tallo kardeş sultan olarak hüküm sürmekle birlikte Sultan Abdullah, Tallo'nun yönetiminin yanı sıra geleneksel hiyerarşik sistemde üstün sayılan Gova başbakanlığı görevini de yürütüyordu. Alâeddin ve Abdullah'ın Müslümanlığı kabulünden sonra Gova ve Tallo halkı da İslâmiyet'e girmeye başladı. Tallo'daki İslâmlaşma süreci, 6 Kasım 1607 tarihinde ilk defa Tallo'da toplu halde cuma namazı kılınmasıyla birlikte ivme kazandı.

Komşu krallıkların Müslümanlığı kabul etmesi için uğraşan Alâeddin, Sulavesi adasındaki halk arasında bu dinin yayılmasını teşvik etti. Bölgedeki İslâmlaşma hareketi aynı zamanda onun otoritesini güçlendirdi. Alâeddin gücünü ilk zamanlarda genellikle yeni müslüman olan diğer krallıklardan, memleketindeki Malay kökenli müslüman göçmenlerden ve onlarla birlikte gelen farklı müslüman